

Beata Nowogońska*

DZIEŁA ARCHITEKTONICZNE W PRZESTRZENI STAREGO MIASTA W KOŻUCHOWIE. DEGRADACJA, STAGNACJA, ROZWÓJ

THE WORKS OF ARCHITECTURE IN THE URBAN SPACE OF OLD TOWN IN KOŻUCHÓW. DEGRADATION, STAGNATION, DEVELOPMENT

Atrakcyjna niegdyś przestrzeń architektoniczna zespołu staromiejskiego w Kożuchowie została zdegradowana. Doskonałe dzieła architektoniczne przeszłości zostały przesłonięte negatywnymi przykładami dzieł architektonicznych z lat 70. XX wieku. Degradacja, następnie długie lata stagnacji wymagają odzyskania przestrzeni.

Słowa kluczowe: przestrzeń miejska, współczesne miasto, obiekty harmonizujące, obiekty degradujące przestrzeń

The architectural space of the old Town in Kożuchów, once attractive, has been subsequently degraded. In 1970s the remaining samples of excellent architectural works of the past, have been covered by ugly buildings of concrete blocks. Today, the urban space, which had been firstly degraded, and then had been remaining in stagnancy for decades, must be urgently recovered.

Keywords: urban space, modern city, harmonizing structure, disruptive structure,

Kożuchów (miasteczko w woj. lubuskim) w średniowieczu było miastem warownym. Zachowane do dzisiaj dzieła architektoniczne, pochodzące z minionych epok, stanowią niezwykle atrakcyjne elementy w przestrzeni współczesnego miasta. Trzynastowieczne rozplanowanie ulic, pierzeje zabytkowych kamienic, monumentalna architektura kościoła, zamku i ratusza, pas murów obronnych tworzą zespół staromiejski o wyjątkowej wartości zabytkowej. Jed-

nak doskonałe dzieła architektoniczne zostały przesłonięte nieatrakcyjnymi przykładami dzieł architektonicznych z lat 70. XX wieku.

Dzieła architektoniczne harmonizujące z przestrzenią

Zespół cechuje umiarkowana skala zabudowy i tradycyjne dominanty budowli fortyfikacyjnych i sakralnych. Zachowany został harmonijny układ dzia-

* Nowogońska Beata, dr inż., Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Inżynierii Lądowej i Środowiska, Instytut Budownictwa, Zakład Budownictwa Ogólnego i Architektury.

tek i ulic z architekturą o tradycyjnej formie i skali. Trzykondygnacyjnych przy rynku oraz dwukondygnacyjnych na pozostałych ulicach, sytuowanych szczytowo. Znaczna grupa budynków jest posadowiona na parcelach wytyczonych jeszcze w gotyku i utrzymana w dawnym gabarycie. W fasadach XVI-wiecznych kamienic rynkowych zachowały się nieliczne renesansowe rzeźbione kamienne portale. Odzwierciedlenie baroku zachowało się w bogato zdobionej, przedstawiającej płaskorzeźby św. Piotra i Pawła, fasadzie pochodzącej z XVIII wieku.

Zespół staromiejski posiada wyraźnie zachowane granice w postaci obwarowań fortyfikacyjnych. Zbudowane na przełomie XIII i XIV wieku w miejscu wcześniejszych umocnień drewniano-ziemnych, wykonane z kamienia polnego, układanego warstwowo. Pierścień murów opasywała, dochodząca miejscami do 20 metrów szerokości, fosa. Do miasta można było dotrzeć trzema bramami: Głogowską, Krośnieńską i Żagańską. Później w południowej części przebito czwartą bramę Szprotawską. W 1764 roku, po pożarze, część fortyfikacji została rozebrana, jednak mury i fosa do dziś zachowały się niemal w pierwotnej długości i są unikatem w skali światowej.

Kolejnym doskonałym dziełem architektonicznym w Koźuchowie jest zamek, wzniesiony w końcu XIV wieku, w miejscu średniowiecznego grodu kaszteleńskiego. Przez lata był siedzibą książęcą, rezydencją możnych rodów, klasztorem zakonu karmelitów, zbrojownią. Zbudowany w stylu gotyckim, później wielokrotnie rozbudowywany.

Niezwykle wartościowym dziełem architektonicznym w przestrzeni miasta jest również gotycki kościół. Budynek został zbudowany w XIII wieku jako jednonawowa, kamienna budowla. Wielokrotne przebudowy spowodowały, że dzisiaj kościół jest trzynawową budowlą z kamienia i cegły. Główna bryła utrzymana w stylu gotyckim, wieża i dach prezentują styl barokowy, sklepienia naw i prezbiterium renesansowy.

W centralnej części placu rynkowego usytuowany jest ratusz, wzniesiony na początku XIV wieku jako murowany, piętrowy budynek. Obiekt spłonął, zachowały się tylko przesklepione piwnice ukryte pod nawierzchnią rynku dostępne z podziemi obecnego ratusza. W roku 1489 wzniesiono następny ratusz, późnogotycki, piętrowy, murowany z cegły, nakryty dachem dwuspadowym z dekorowanymi szczytami w postaci ostrołukowych wnęk i sterczyn. Otwory posiadały profilowane obramienia ceramiczne. Wieża ratuszowa z dzwonem i zegarem nie była związana z bryłą ratusza. Liczne pożary sprawiały wiele zniszczeń i częste przebudowania. W XIX wieku ratusz został rozbudowany o neoklasycystyczny fragment budowli. Dzisiaj obiekt pełni także funkcję ratusza miejskiego.

Dzieła architektoniczne degradujące przestrzeń

Jednak po II wojnie światowej przestrzeń miejska podlegała silnym niekorzystnym przeobrażeniom. Wzniesione zostały obiekty powodujące dysonans przestrzenny: pawilony handlowe, bloki mieszkalne, budynki użyteczności publicznej, a nawet domy jednorodzinne.

W sylwecie staromiejskiej powstał rozrzut punktów wysokościowych, niekorzystnie konkurujących ze starymi. Trzy czterokondygnacyjne bloki mieszkalne z lat 70. XX wieku zakłócają dawny układ przestrzenny, przytłaczają optycznie pobliski zamek. Spowodowały zakłócenie panoramy historycznego miasta. Budynki te, usytuowane w pobliżu zamku, murów obronnych, popsute całkowicie osie widokowe. Zachwiana została także skala. Zgodnie z powszechnie stosowaną zasadą, w zespołach staromiejskich najwyższe i najbardziej okazałe budynki stały na centralnie położonym rynku, a wysokość obiektów malała proporcjonalnie do oddalania się od środka miasteczka. Budynki czterokondygnacyjne zbudowane zostały obok trzy- i dwukondygnacyjnych.

Dzieła architektoniczne harmonizujące z przestrzenią

Dzieła architektoniczne degradujące przestrzeń

Przestrzeń architektoniczna zdegradowana została także obiektami tymczasowymi, gospodarczymi, garażami itp.

Degradacja, następnie długie lata stagnacji wymagają odzyskania przestrzeni.

Nowe wyzwania

Miasto żyje. Wciąż istnieją problemy modernizacji, adaptacji obiektów zabytkowych na współczesne cele użytkowe, dylematy uzupełnień istniejącej zabudowy nową.

Władzom miasta zależy, aby przyjąć dobry kierunek rozwoju przestrzeni staromiejskiej. W tym celu przygotowana została koncepcja rewitalizacji centrum

Koźuchowa. Główny jej postulat głosi: wznoszone kolejne formy nie mogą dewastować przeszłości. Projektowane uzupełnienia zabudowy powinny nawiązywać do dawnego charakteru i jednocześnie powinny zapobiegać fałszowaniu historii. Uzupełnienia historycznego krajobrazu mają polegać na poszukiwaniu współczesnej formy architektonicznej zharmonizowanej z zabytkowym otoczeniem staromiejskim, a nowo wznoszone dzieła architektoniczne powinny być w tej samej konwencji przestrzennej, w jakiej ukształtował się niegdyś zespół. Konsekwentna realizacja założeń programu rewitalizacji pozwoli na odzyskanie atrakcyjnej niegdyś przestrzeni architektonicznej.

BIBLIOGRAFIA

- [1] E. Matachowicz E., *Konserwacja i rewaloryzacja architektury w zespołach i krajobrazie*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1994.
- [2] B. Rymaszewski B., *O przetrwanie dawnych miast*, Arkady, Warszawa 1984.
- [3] W. Zin, *Zabytki urbanistyki i architektury w Polsce. Odbudowa i konserwacja*, Arkady, Warszawa 1986.